

AMMİHATNA RİTÜELİNDE HASTALIKLAR VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ *

Leyla MURAT

M.Ö. 2 bin yılda Anadolu'da yaşamış ve çok yüksek bir medeniyet kurmuş olan Hititler, sadece kendilerinden önce aynı topraklar üzerinde yerleşmiş toplumlardan değil, kendi dönemlerinde de varlıklarını sürdüren Mısır ve Mezopotamya gibi büyük medeniyetlerin de etkisi altında kalmışlardır. Ancak, Hititler, bütün bu medeniyetlerden aldığı farklı kültür özelliklerini aynen almak yerine, kendi yapılarına adapte etmiş ve böylece yeni bir kültür yaratmayı başarmışlardır.

Hitit tarihi ve kültürü hakkında bize bilgi veren birçok çivi yazılı tablet Hititlerin başkenti Hattuša'da (Boğazköy) ele geçmiştir. Bu çivi yazılı tabletler arasında dinsel, büyüsel ve bilimsel tedaviyi içeren metinlerin yanısıra sadece bilimsel tedaviyi içeren tıpla ilgili metinler önemli bir yer tutmaktadır.

Tıbbın, birçok bilimin ortaya çıkış temelini oluşturan günlük ihtiyaçlardan doğduğu ve önceleri bilim dışı unsurlar olan din ve büyü ile içiçe olup, zamanla tamamen modern bir tıp seviyesine ulaştığı bilinmektedir. Dünyaya bakış açılarının temelinde din ve büyü olan toplumlarda ilmi temelli tıbbın sihir ve dini görüşler ile içiçe olması gayet doğaldır¹.

Anadolu'nun güney ve güneydoğusunda bulunan Kizzuwatna, M.Ö. 1400 yıllarında Luwi ve Hurri etkisinde olan bir bölge olarak

* " Kizzuwatna'lı Rahip Ammihatna'ya Ait Bir Ritüel Metin (CTH 471)" konulu doktora tezinden hazırlanmıştır.

¹ A.Sayılı, Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik Astronomi ve Tıp, Ankara 1991, s. 413-414, 421. G.Ş. Erginöz, Hititlerde Anatomi ve Tıp, İstanbul 1999, s. 1.

karşımıza çıkmaktadır². Hitit toplumunda yer alan büyü uygulamalarının büyük çoğunluğu Hurrice ve Luwice konuşulan Kizzuwatna bölgesinden alınmıştır. Bu nedenle büyüyle tedaviyi içeren rituellerin büyük bir kısmı Luwi ve Hurri ortak kültürünü yansıtan Kizzuwatna kökenli metinlerdir³.

Bu metinler arasında yer alan Ammihatna Ritüeli⁴, büyülenmiş, bozulmuş, kötü bazı maddeler yedirildiği için ruhsal olarak kirlenmiş, bedensel olarak hastalanmış insanların kullanılan çeşitli metodlar ile tedavi edilmesi amaçlanan ve tanrı İshara'nın rahibi (LÚ SANGA ŠA D İshara) Kizzuwatna'lı Ammihatna⁵ tarafından yapılan bir ritüeldir.

Hititce belgelerden edindiğimiz bilgilere göre, hastalıkları büyü ile tedavi eden LÚ SANGA "rahip", LU AZU "falcı, büyücü, kahin", MUNUS ŠU.GI (haşua-) "yaşlı kadın, büyücü", LÚ MUŠEN.DU "kahin, kuş yakalayıcı", LÚ IGI.MUŠEN "kuş bakıcı, kahin", LÚ HAL "kahin" gibi görevliler bulunmaktadır⁶.

Bunlardan başka çeşitli hastalıkları tedavi eden ve doktor anlamına gelen kelime LÚ A.ZU 'dur. Metinlerde karşımıza çıkan GAL LÚ MEŠ A.ZU "Doktorların Büyüğü", LÚ A.ZU SAG "şef doktor", LÚ A.ZU TUR "asistan/küçük doktor" gibi unvanlar, Hititlerde tıp mesleğindeki hiyerarşi göstermektedir.⁷ Ayrıca, MUNUS A.ZU "kadın doktor" vardır..

LÚ A.ZU "doktor"un tıp yanında büyü işleri de yaptığı birçok metinden anlaşılmaktadır⁸.

² A. Kammenhuber, Kizzuwatna / Kilikien, Die Arier im Vorderen Orient, Heidelberg 1968, s. 99-104 ; V. Haas-G. Wilhelm, Hurrische und luwische Riten aus Kizzuwatna, AOAT 3, Neukirchen-Vluyn 1974 s. 5 ; V. Haas, Kizzuwatna, RIA 5, 1976-1980 s. 630 ; Geschichte der hethitischen Religion, 1994, s. 17.

³ A. Kammenhuber, , Kizzuwatna / Kilikien (1968) s. 102-104 ; V.Haas-G. Wilhelm, AOAT 3 (1974) s. 5-6, 36.

⁴ L. Murat, Kizzuwatna'lı Rahip Ammihatna'ya ait bir Ritüel Metin (CTH 471), Ankara 2002 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

⁵ E. Laroche, Les Noms des Hittites, Paris 1966, s.29.

⁶ A.Ünal, Hitit Tıbbının Ana Hatları, Belleten XLIV/175,Ankara 1980, s.481.

⁷ C. Burde, Hethitische medizinische Texte, StBoT 19, Wiesbaden 1974, s. 9 vd.; A.Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.481.

⁸ C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 7-8.

IBoT I 36 II ⁹

44 EGİR-pa-ma-kán iř-tar-na I-kán nu ^{LÚ} ŠUKUR.GUŠKIN
^{GIŠ} ŠUKUR.<GUŠKIN> GAR.[R]A ħ [ar-z]i?? xxx

45 ^{LÚ} A.ZU-ja ^{GIŠ} [m]u-u-kar ħar-zi na-at tak-ša-an i-ja-an-ta

46 nu ^{LÚ} A.ZU ħu-uk-ki-iř-ki-iz-zi

44 ama arkasında,ortada tek (?) bir kişi (var), ve altın mızraklı adam <altınla> kaplı bir mızrak tutar,...

45 ve doktor mukar tutar. Ve onlar beraber yürürler,

46 ve doktor řu büyüü söyler.

Ayrıca, Eski Hitit Dönemine tarihlenen bir ritüelde doktorun büyü ve tıbbi işlevinin bu dönemde de belirgin olarak birbirinden ayrılmadığını görüyoruz¹⁰.

KBo XVII 1 Rs. IV ¹¹

5 NINDA ħar-ša-uř pá-r-a[ř-ħa GEŠT]IN-an mar-nu-an-na
iř-pa-an-t[ah?-(ħe)] x x x x

6 [p]í-iř-na-a-ař a-[tu]-e-ni a-ku-e-ni ^{LÚ} MEŠ A.ZU-ša kat-ti-mi ta(-)x[

7 u-ua-u-e-ni ma-[a-a]n lu-uk-kat-ta-ma nu ^{LÚ} A.ZU u-ug-ga pa-i-ua-ni

8 nu iř-ħa-na-a-ař [tar-l]i-pa-ař-ša-an te-eř-řu-mi-in ħa-a-ař-ša-an-na u-me-ni

9 [k]u-iř řa-ga-i-i[ř] ki-i-řa-ri ta LUGAL-i MUNUS.
LUGAL-ja ta-ru-e-ni

10 ^{[NIND]A} ħar-ři-in pá[r-a]ř-ħa-ri iř-pa-an-tah-ħi-ja

5 Kalın ekmekleri bölü[yorum], ben şarap ve marnuwan (içeceęi) ikram edi[yor]um...

6 Biz yi[yor] (ve) içiyoruz ve doktorlar da benim yanımda. V[e?] biz

⁹ C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 7-8.

¹⁰ C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 8-9.

¹¹ H.Otten -V. Souček, Ein althethitisches Ritual für das Königspaar, StBoT 8 , Wiesbaden 1969, s.36 vd ; C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 8-9.

- 7 geliyoruz, hava aydınlandığın[da] doktor ve ben gidiyoruz.
 8 Ve kan tarlipasını, kabı ve ocağı gözleriz.
 9 Hangi işaret ortaya çıkarsa onu kral ve kraliçeye söyleriz.
 10 Kalın ekmeği kırar ve dağıtırım.

Yani, Hititlerde doktorun, tıbbi temelli tedavi uyguladığını gösteren belgeler olduğu gibi bunun yanında büyü temelli fonksiyonlarının olduğunu gösteren metinler de mevcuttur¹².

Hitit metinlerinden tanınan doktorların büyük bir kısmı Mısır, Babil, Arzawa ve Kizzuwatna gibi yerlerden getirilen yabancı menşeli doktorlar olmakla birlikte bazı Hititli doktorların adı da geçmektedir. Metinlerde geçen 8 önemli doktorun ismi, (yerli) Akifa ve Hutupi (yabancı) Lurma, Paryamahu, Piĥa-Datta, Rabâ-sa Marduk, Tuwatta-ziti ve Zarpira'dır. III. Hattuşili'nin doktoru olan Mittannamuwa'da bu listeye dahil edilebilir¹³.

Metinlerden, hastalıkların çeşitli sebeplerden kaynaklandığı, hastalıkları tedavi etmek için de çeşitli metodlar ile bazı tedavi şekillerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır¹⁴.

Hitit toplumunda hastalıklara sebep olduğu düşünülen faktörler¹⁵ şunlardır;

1) a) En önemli hastalık sebebi tanrıların ihmal edilmesi veya onlara karşı işlenen suç veya günahlardır¹⁶.

Bir dua metninde geçen şu ifadeler tanrıların insanları cezalandırmak için hastalık verdiğini gösteren güzel bir örnektir ;

¹² C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 9.

¹³ C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 3 vd.

¹⁴ G. Ş. Erginöz, Hit. Ana. ve Tıp (1999) s.158; Ayrıca tanrıların hangi sebepten dolayı hastalık verdiğini öğrenmek amacıyla kullanılan fal, kehanet ve şuppi şeşk "temiz uyku" gibi metodlar için bk. G. Ş. Erginöz, Hit. Ana. Tıp (1999) s.158-159.

¹⁵ Mısır'da ve Mezopotamya'da hastalık sebebi olarak görülen faktörlerle hemen aynıdır. Bu konuda bk. A. Sayılı, Mıs. ve Mezo. Mat., Ast. ve Tıp (1991) s.128 vd., 415 vd.

¹⁶ A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.477-480, 483; A. M. Dinçol, Aşhella Ritüeli (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu bir Bakış, Belleten, XLIX/193, Ankara 1985, s.5-6.

CTH 374 Vs.II¹⁷

9 ku-iš-mu [(DINGIR^{LUM} ki-i i-)]na-an pa-iš nu-uš-ša-[(an DINGIR^{LUM})]

10 a-pa-a-aš ma-[(a-an n)]e-pi-ši ma-a-na-aš tak-ni-i

11 zi-ga^D U[(TU-uš)] kat-ti-iš-ši pa-i-ši

12 nu i-it A-N[(A DINGIR)]^{LIM} a-pe-e-da-ni me-mi u-uk-
[(za)]

13 ne-ku DINGIR--IA [(tu-u)]k ku-it i-ia-nu-un

14 nu ku-it w[(a-aš-t)]a-aḫ-ḫu-un

15 DINGIR--IA ša-am-[(na-a-eš-m)]u zi-ik da-an-du-k[i-iš-
na

16 zi-ik i-ī[(a-aš u-g)]a-at-ta ki-nu-un

17 ku-it i-īa-[(nu-)]un

9 Bana bu inar hastalığını hangi tanrı verdi?O tanrı

10 ister gökte, ister yerde olsun.

11 Ey güneş tanrısı sen de onun yanına git.

12 Git, Tanrıya ona söyle! (sor!)

13 Ey tanrım sana ne yaptım,

14 ne günah işledim?

15 Beni yaratan tanrım! , sen ölümü

16-17 yaratan (veren)! Şimdi ben sana ne yaptım (ki sen bana bu inar hastalığını verdin?)”

b) Hititlerde bedeni ve ruhi kirlilik hastalığa sebep olan faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ruhsal ve bedensel olmak üzere iki türlü kirlilik vardır. Bu kirlilik tanrıların hiddetlenmesine ve ceza olarak hastalık vermelerine yol açmaktadır. Hitit inancına göre, kirlilik hem insanlar hem de

¹⁷ Transkripsiyon için bk.H.Otten-Chr.Rüster, Textanschlüsse und Dublikate von Boğazköy-Tafeln, ZA 64, Berlin-New York 1975, s. 241; tercüme için bk.A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.478-479.

tanrılar tarafından istenmeyen bir durum olup¹⁸, ondan her türlü kötülük gelebilirdi¹⁹.

Bu inançtan hareketle Hititlerin temizlik konusunda hiçbir zaman lakayt davranmadığı²⁰ aksine hem dini hem de hijyenik temizliğe çok önem verdikleri tapınak görevlilerine yönelik bir direktif metni KUB XIII 4'de en iyi şekilde belirtilmektedir.²¹ Bu metinde tapınakta görevli mutfak beylerinin saç sakal tırnaklarını kesmesi, giyeceklerinin de temiz olması istenmektedir. Buradaki amaç, tanrılara sunulan ekmeğin kirlenmesini engellemek olmalıdır. Ayrıca burada mutfak eşyalarının da temiz olması istenmektedir. Çünkü, eğer bir domuz veya köpek mutfak kaplarına yaklaşırsa onlar mutfak kaplarını hem maddi hem de manevi olarak kirletmiş oluyordu²². Bu dinsel kirlilik ise hastalığa neden olmaktadır. Yani pislik ve hastalık arasındaki ilişki majik bir ilişkidir. Bütün Eski Önasya toplumlarında olduğu gibi hititlerde de pisliğin bu manevi ve sihri anlamı, gerçek pislik kavramından daha ağır basmıştır²³.

2) Başka bir hastalık sebebi de ölü ruhların huzursuz edilmesidir²⁴.

Hititler, kendilerinden korkulan ölü ruhları, bilhassa kendilerine gerekli kurbanların sunulmadığı ve öfkelerinin yatıştırılmadığı durumlarda yaşayan insanların dünyasına girerek onları rahatsız ve hasta edebileceği inancına sahipti. Ayrıca zorla ve haksız yere öldürülmüş olan insanların ruhlarından da korkulmaktadır. Çünkü bu ruhların uğradıkları haksız ölüme karşılık bir kefarete elde etme çabası içinde oldukları düşünülmektedir²⁵.

3) Hastalık faktörleri arasında yer alan "kara büyü", Hitit kanunları ile yasaklanmış ve bu büyüleri yapanlar da çeşitli şekillerde cezalandırılmıştır²⁶.

¹⁸ KBo XXIII 1 Vs.I 19 -22'de tanrıların pislik nedeniyle göğe, dağa, denize ve yollara kaçtıkları belirtilmektedir. A.Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.484, d.n. 38.

¹⁹ A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.484.

²⁰ A. M. Dinçol, Belleten, XLIX/193 (1985) s.7-8.

²¹ A. Süel, Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile ilgili bir Direktif Metni, Ankara 1985.

²² A. Süel, Bir Direktif Metni (1985) s.171-172.

²³ A. M. Dinçol, Belleten XLIX/193, (1985) s.7.

²⁴ A. Ünal, Hititlerde Ölülere Sunulan Kurban hakkında Bazı Düşünceler, Anatolia XIX, Ankara 1980, s.167-168; G.Ş. Erginöz, Hit. Ana. ve Tıp (1999) s.156-157.

²⁵ A. Ünal, Anatolia XIX (1980) s.167-168.

²⁶ G.Ş. Erginöz, Hit. Ana. ve Tıp (1999) s.156-157.

Ölüm cezası gerektiren suçlardan biri olan kara büyüün ne olduğu, nasıl yapıldığı ile ilgili olarak Hitit kanunlarında şu ifade geçmektedir²⁷;

"Eğer özgür bir adam bir yılan öldürürse ve (öldürürken) başka bir <adamın>ismini söylese, 1 mina gümüş versin; eğer (bu işi yapan) bir erkek köle <ise> , işte o ölsün".

Bugün, o dönemde kara büyü yolu ile oluşturulduğu düşünülen hastalıkların ruh hastalıkları olabileceği tahmin edilmektedir²⁸.

Bütün bunların dışında, askeri sefer dönüşü, askerler veya birlikte getirilen esirlerin taşıdıkları bulaşıcı hastalıklar ve ayrıca hasta hayvanların bulaşıcı hastalıkları yaymaları da hastalığa neden faktörler arasında sayılabilir²⁹.

Ammihatna Ritüelinde ise hastalık sebebi olarak ;

1) Bozulması (marşa) ile temizliğini ve kutsallığını kaybeden ekmek ve yağın, kadının vücudunun kanının (ŠA MUNUS tuekki-ši ešhar) temiz bir insana yedirilip içirilmesi ile "tanrıların öfkelenendirilmesi",

2) Ölülerin ruhu için E.NA₄' e bırakılmış olan ekmek ve yağın temiz bir insana yedirilmesi ile "ölü ruhların öfkelenendirilmesi",

3) Büyü (alwanzahh(a?)) yapılmış ekmek ve yağın temiz bir insana yedirilmesi ile de "kara büyü yapılması",

görülmektedir.

Ammihatna Ritüelinde bu üç hastalık sebebini bir arada gördüğümüz satırlarda şu ifadeler geçmektedir ;

Vs. I

3 ma-a-an an-tu-wa-aḫ-ḫa-aš šu-up-pi nu-uš-ši NINDA-an

4 mar-ša-an ku-iš-ki a-da-an-na pa-a-i na-aš-ma-aš-ši^{UZU} Ḫ

5 mar-ša-an a-da-an-na pa-a-i na-aš-ma-aš-ši NINDA-an^{UZU} Ḫ

6 al-wa-an-za-aḫ-ḫa-an ku-iš-ki a-da-an-na pa-a-i

²⁷ J. Friedrich, Die hethitischen Gesetze, Leiden 1959, s. 76-77

²⁸ §II55 bk. A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.485.

²⁹ A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.485.

7 na-aş-ma-aş-şi ŠA É.NA₄ NINDA-an^{UZU} Ì ku-iş-ki

8 a-da-an-na pa-a-i na-aş-ma-aş-şi ŠA MUNUS
tu-e-ek-ki-iş-şi

9 e-eş-ḥar a-ku-wa-an-na pa-a-i nu ki-i SISKUR
ši-pa-an-da-aḥ-ḥi

3 Eğer insan temiz ise ve ona kötü ekmeği

4 herhangi bir kimse yemek için verirse, ya da ona kötü yađı

5 yemek için verirse, ya da ona büyülenmiş ekmeği ve yağı

6 herhangi bir kimse yemek için verirse,

7 ya da ona taş evin ekmeğini (ve) yağını herhangi bir kimse

8 yemek için verirse,ya da ona kadının vücudunun

9 kanını içmek için verirse,ve bu kurbanları
sunacađım.

Burada yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı temiz bir insan hem ruhsal hem de bedensel olarak kirletilmekte ve hasta edilmektedir.

Kullanılan çeşitli metodlar ile hastalıkları tedavi etmek, hastalıklara sebep olduğu düşünölen faktörleri ortadan kaldırmak için yapılmaktadır.

Metinlerde hastalıkların kullanılan çeşitli metodlar ile tedavi şekilleri şunlardır;

- 1) Dinsel tedavi
- 2) Büyüsel tedavi
- 3) İlaçla tedavi

1) Dinsel tedavi :

Bu metod hastalıklara sebep olan tanrılara yalvarma, dua etme, ritüeller düzenleme, kurban sunma şeklinde yapılmaktadır³⁰.

Ammihatna Ritüelinde Bu tedavi, temiz bir insanın yukarıda saydığımız sebeplerin birinden dolayı kirlenmesi durumunda

³⁰ G.Ş.Erginöz, Hit. Ana. ve Tıp (1999) s.158.

öfkelenmiş tanrıları yatıştırmak ve onları memnun etmek amacıyla “onlara kurbanlar sunmak” şeklinde olmaktadır.

Bu Ritüelde tanrılara sunulan kurban maddelerinden biri hupruşhi kabıdır. Hurriler aracılığı ile hitit panteonuna giren Mezopotamya ve Hurri kökenli tanrılara ve tanrıçalara sunulan kurban maddeleri arasında özellikle hupruşhi kabı karşımıza çıkmaktadır. Hupruşhi kabı diğer bir çok Kizzuwatna kökenli arınma ritüellerinde ahruşhi kabı ile birlikte tanrılara sunulan bir kült kabı olarak görülmektedir³¹.

7’si erkek 7’si kadın tanrılar için 14 adet hupruşhi kabının kupti’ye sunulduğunu gösteren satırlarda şu ifadeler geçmektedir;

Vs.II

57 nu ha-an-te-ez zi-in hu-up-ru-uš- hi-in

58 ^D IŞKUR-ni ku-up-ti ši-pa-an-ti

59 II-an-na KI.MIN ŠA ^D IŞKUR ŠEŠ-ni šu-up-pi ši-pa-an-ti

57 Ve ilk huprişhi kabını

58 Fırtına tanrısına kupti’ye sunar.

59 İkinci (hupruşhi kabını) aynı şekilde Fırtına Tanrısının kardeşine temiz sunar.

Aynı işlem diğer tanrılar içinde yapılmaktadır.

Kizzuwatna kökenli arınma ritüellerinde libasyon ve yakma için kullanılan ve hurri dininin bir parçası olan MUŞEN GAL “Büyük Kuş”³² bu ritüelde tanrılara sunulan kurban maddeleri arasında yer almaktadır;

Rs. IV

29 II hu-up-ru-uš- hi-e-eš ha-an-da-a-an-zi na-aš-ta ha-an-te-iz-zi

³¹ V. Haas-G. Wilhelm, AOAT 3 (1974) s. 103-105; Y. Coşkun, Boğazköy Metinlerinde Geçen Bazı Seçme Kap İsimleri, Ankara 1979, s.25-33.

³² V. Haas-G. Wilhelm, AOAT 3 (1974) s. 139-142.

- 30 ^{GIŠ} BANŠUR AD.KID ^{ÚTU}BA.BA.ZA-kán ku-e-da-ni ^Ú-
 UL ki-it-ta-ri
 31 nu-za ^{LÚ}AZU I MUŠEN.GAL da-a-i na-an-kán ŠA ^DU
 ŠEŠ-ni
 32 it-kal-zi-ia ši-pa-an-ti
-

- 29 2 hıpruſhi kabını hazırlarlar. Sonra ilk önce
 30 arpa ezmesi bulunmayan hasırdan masaya
 31 büyücü 1 büyük kuş koyar ve onu Fırtına tanrısının
 kardeşine
 32 temiz sunar.
-

Tanrılara sunulan diğeri bir kurban maddesinin de SILA₄ “kuzu” olduğu ſu satırlardan anlaſılmaktadır;

Rs.IV

- 50 I-NA UD VII^{KAM}-ma II SILA₄ da-a-i na-aſ-ta I SILA₄ A-
 NA ^DU
 51 it-kal-zi-ia ši-pa-an-ti MUŠEN-ma ^Ú-UL da-a-i
 52 I SILA₄-ma-kán A-NA ^DUTU hu-ur-ni-iſ-ſi-ia ši-pa-an-ti
 53 MUŠEN-ma ^Ú-UL da-a-i
-

- 50 7. gün 2 kuzuyu koyar .Sonra 1 kuzuyu Fırtına tanrısına
 51 temiz sunar. Kuşu ise koymaz.
-

- 52 1 kuzuyu ise güneş tanrısına ve de hurni'ye sunar.
 53 Kuşu ise koymaz.
-

7'si erkek 7 si kadın tanrılara olmak üzere çeſitli gıda maddeleriyle dolu 14 adet kurban masası hazırlanmaktadır;

Vs.II

- 35 na-aſ-ta A-NA I ^{GIŠ} la-aḫ-hu-u-ra kat-ta kiſ-an ḫa-an-da-
 a-iz-zi
 36 XXXII ^{DUG} hu-pu-wa-a-i nu XVI ^{DUG} hu-pu-wa-a-i

37 İŞ-TU KAŞ GEŞTIN šu-u-wa-an XVI^{DUG} hu-pu-wa-a-i-
ma İŞ-TU LĀL

38 Ĭ^{GIŠ} SE₂₀-ER-DUM^{GIŠ} PĒŠ^{GIŠ} GEŞTIN ḪAD. DU. A
^{GIŠ} SE₂₀-ER-DUM šu-u-wa-an

39 nu XXIV SILA₄ da-a-i na-aš-ta A-NA I NINDA.SIG MUN
UZU SA

40 še-er da-a-i A-[N]A I NINDA.SIG-ma-aš-ša-an še-er ga-
an-ga-a-ti da-a-i

41 A-NA I NINDA.SIG-ma-aš-ša-an še-er^{GIŠ} IN-BI^{HLA} šu-uḫ-
ḫa-i

42 na-aš-ta Ĭ^{GIŠ} SE₂₀-ER-DUM A-NA^{DUG} ši-im-ma-al-lu še-
er la-a-ḫu-i

43 nu VII MUŠEN.TUR I MAŠ.TUR A-NA ku-up-ti da-a-i
VII MUŠEN.TUR I SILA₄

44 A-NA SA-MU-LI-I da-a-i

45 na-aš-ta ki-i ma-aḫ-ḫa-an A-NA I^{GIŠ} la-aḫ-ḫu-u-ra kat-ta-an

46 ḫa-an-da-a-an A-NA II- ŠU VII^{GIŠ} la-aḫ-ḫu-u-ra-ia-kán

47 kat-ta QA-TAM-MA ḫa-an-da-a-iz-zi

35 Sonra 1 kurban masasını aşağıya şöyle hazırlar:

36 32 hupuwai kabı: (bunlardan) 16 hupuwai kabı

37 bira ve şarap doldurulmuş, 16 hupuwai kabı ise bal

38 zeytinyağı, incir, kuru üzüm, zeytin doldurulmuştur.

39 24 kuzu koyar. Sonra bir ince ekmek üzerine tuz,sinir

40 üzerine koyar . 1 ince ekmek üzerine ise gangati'yi koyar.

41 1 ince ekmek üzerine ise meyvaları döker.

42 Sonra zeytin yağını şimmallu kabının üzerine döker.

43 Ve 7 küçük kuşu, 1 keçiyi kupti'ye koyar. 7 küçük kuşu,
1 kuzuyu

44 SAMULLU ağacına koyar.

- 45 sonra bunları 1 kurban masasına aşağıya nasıl
 46 hazırlamışsa, 2 defa 7 kurban masasına
 47 aşağıya aynı şekilde hazırlar.
-

Ayrıca gangati ve ince ekmeğ ile tanrıların öfkesi yatıştırılmakta ve memnun edilmektedir;

Rs.IV

45 nu-za^{LU} AZU NINDA.SIG ga-an-ga-a-ti-ia da-a-i nu-ut-ta
 DINGIR^{MEŞ}

46 ša-a-an-da-aš me-na-aḥ-ḥa-an-da ga-an-ga-da-a-iz-zi

- 45 Ve büyücü ince ekmeği ve de gangati'yi koyar ve onları tanrılara
 46 öfkesine karşılık olarak doyurur(memnun eder).

Bu ritüeli düzenleyen Ammihatna, ölümcül hastalık verebilen tanrıça İshara'nın rahibi unvanını taşıması suretiyle, kendini bu hastalıkların tedavisinde etkili görmektedir. Ayrıca bu maksatla rahibi olduğu tanrıça İshara'nın da içlerinde bulunduğu tanrıların yatıştırılması için onlara kurbanlar sunulması gereğini vurgulamaktadır.

2) Büyüsel Tedavi :

Tarihin eski psikoterapi uygulaması olan ve insan ruhunu bir bakıma psikolojik olarak rahatlatan³³ “büyü” metodlarıyla büyüsel tedavi .

Metinlerden, bu büyü ile tedavinin baş ağrısı, öksürük, ses kısıklığı, göz hastalıkları, yaralama, sarılık, kansızlık, ağız hastalıkları, iç hastalıkları, su toplama, uykusuzluk, kalp krizi, depresyon, kısırlık, kabus görme, endişe hali, dayak yeme, doğum ve hamilelikteki sorunlar, büyü yüzünden çocuk düşürme, cinsel iktidarsızlık, ordu, halk ve hayvan sürüsü içinde salgın gibi hastalıkların tedavisinde kullanıldığı anlaşılmaktadır³⁴.

³³ G.Ş. Erginöz, Hit. Ana. ve Tıp (1999) s.159.

³⁴ Büyünün yapıldığı durumlar ve metin yerleri için bk. Ünal, According to the Cuneiform Text from Boğazköy Hattuša, BMECCJ 3, 1988, s.71-74.

Yukarıda saydığımız hastalıkları tedavi etmek amacıyla hastalık v.s. gibi kötülüklerin "günah keçisi (taşıyıcı)" dediğimiz keçi, koyun, fare, boğa, eşek, insanlar ve oklara majik olarak aktarılması ve bunların düşman ülkesine sürülmesi, hasta olan uzuvları köpeğe yalatma³⁵ (böyle bir fikrin arkasında hayvanın kendi organlarını yalayarak iyileştirdiğinin görülmesi ve böylece köpek salyasının iyileştirici gücü olduğuna inanılarak bunun insan vücudu üzerinde de aynı etkiyi yapacağı düşünölmüş olması yer almaktadır³⁶), rahibin hastadan gizli olarak tuttuğu partuni- kuşlarını aniden ağaca salıvermesi suretiyle gerçekleştirilmek istenen psikolojik etki, büyü veya çeşitli yaralara karşı köpek pisliğinin çeşitli bitki çiçekleriyle karıştırılması sonucu elde edilen macunun hastanın vücuduna sürülmesi hayvanların uzuvlarının parçalanarak baş, boğaz, kulak, kol, el, parmak, tırnak, kaburga, cinsiyet uzuvları, haya, ayak, ayak parmakları, ayak tırnakları, kemikleri, damarlar, kan, bağırsak gibi hasta olan uzuvlar üzerine yerleştirilmesi gibi çok sayıda büyüsel yönetime başvurulmuştur³⁷.

Genel olarak tüm kötülöklere karşı diğler majik eylemler arasında; yıkama, merhem sürme, tarama, su serpme, suni bir kapıdan geçirme, renkli yün iplerle bağlama, kuş vurma, kulakları yünle tıkama, giydirilen elbiseleri yırtma bulunmaktadır³⁸.

Ayrıca doğada var olan ya da yapmacık olarak yapılan sembolik analogi (benzetme) büyüleri vardır. Bu büyü metodunda yıkanan bez nasıl beyazlaşırsa; eritilen mum, yağ, yakılan tuz vs. nasıl nitelik değiştirirse, atılan ok nasıl tekrar yatağım bulamazsa, nehirde akıp giden su nasıl geri dönmezse, taş temel nasıl sarsılmazsa köpek dokuz uzvunu nasıl yalıyor ve iyileştirirse gibi benzetmeler yer almaktadır³⁹.

Birde Hasta kişiye sonuçları olumlu masal ve efsaneler anlatarak ona iyileşmesi yolunda telkinlerde de bulunmaktadır⁴⁰.

³⁵ A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.486.

³⁶ G.Ş. Erginöz, Hit. Ana. ve Tıp (1999) s.161.

³⁷ A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s. 486-487.

³⁸ A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s. 486-487.

³⁹ A. Ünal, Belleten XLIV/175 (1980) s.487-488; Elemterefış, Anadolu'da Büyü ve İnanışlar, 2003, s.26 vd.

⁴⁰ A. Ünal, Büyü ve İnanışlar (2003)s. 23-25.

Ammihatna Ritüelindeki büyüsel tedavinin amacı çeşitli büyü metodları⁴¹ kullanarak hastalığı ve kirliliği kurban sahibinin bedeninden ve ruhundan uzaklaştırmak ve onun ruhunu ve bedenini bu hastalık ve kirlilikten temizlemektir.

Bu ritüelde büyüsel tedavi için kullanılan metodlar ise şunlardır;

a) Bağlantı kurma ve aktarma metodu :

Büyücünün kuşu kurban sahibinin üzerinde çevirmesi (Şer arha wahn-);

Vs.II

52 nu LÚ AZU I MUŞEN.TUR da-[a]-i na-an-kán A-NA GİŞ
ŞU.A

53 hu-up-ru-uş-ḫi GİŞ la-aḫ-ḫu-u-ri EN SÍSKUR-ja

54 šc-er ar-ḫa wa-aḫ-nu-uz-zi

52 büyücü 1 büyük kuşu alır ve onu tahtın,

53 hupruşḫi kabının, kurban masasının ve de kurban sahibinin

54 üzerinde çevirir.

kurban sahibi oklarla bir kapıdan geçerken, iki büyücünün süt ve temiz su serpmesi (KA.GAL GI^{HIA} para uwa-, šehelliiaš watar GA.KU₇ pappars-);

Rs.III

50 na-aš-ta ma-aḫ-ḫa-an EN SÍSKUR IŠ-TU KÁ.GAL GI^{HIA}

51 pa-ra-a u-iz-zi LÚ.MEŠ AZU-ma-aš-ši-kán GA.KU₇

52 ši-ḫi-il-li-ja-aš-ša u-i-da-a-ar ša-ra-a pa-ap-pár-aš-kán-zi

50 Sonra kurban sahibi kapıdan oklarla

51 dışarı çıktığı zaman büyücüler ise ona tatlı sütü

52 ve de temiz suyu sürekli olarak üzerine serperler.

⁴¹ Hitit büyü ritüellerinde uygulanan büyü metodları hakkında ayrıntılı bilgi için bk.Reyhan,Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekli Üzerine bir İnceleme, Arch.An. VII,Ankara 2004, s. 118-136.

kurban sahibinin üzerindeki elbiseleri çıkarması (fırlatması) ve yıkaması (^{TÚG}NÍG.LÁM^{MEŠ}peššija-, arra-);

Rs.III

58 nu-za ^{TÚG}NÍG.LÁM^{MEŠ} ar-ḫa pé-eš-ši-ja-zi

59 nu-za ši-ḫi-il-ja-aš u-i-te-ni-it a-ar-ri

60 ^{TÚG}NÍG.LÁM^{MEŠ}-ma-az ^{LÚ}AZU da-a-i

58 Ve gösterişli kıyafetleri fırlatır,

59 ve temiz su ile yıkar.

60 Gösterişli kıyafetleri ise büyücü alır.

büyücünün gümüşü kurban sahibinin ağzına koyarak onun tanrı ve tanrıçaların huzurunda gümüş gibi temiz olmasını istemesi (KÚ.BABBAR işši dai-, šuppa eš-);

Rs.IV

60 nu-kán A-NA EN SÍSKUR KÚ.BABBAR iş-ši-i an-da da-a-i

61 nu ^{LÚ}AZU ki-iš-ša-an te-iz-zi KÚ.BABBAR-ni-wa-az i-wa-ar

62 PA-NI DINGIR^{MEŠ} DINGIR.LÚ^{MEŠ} DINGIR.MUNUS^{MEŠ} par-ku-iš e-eš

60 Ve gümüşü kurban sahibinin ağzına koyar.

61 Ve büyücü şöyle der ; “Gümüş gibi

62 tanrıların, erkek ve kadın tanrıların huzurunda temiz ol !

gibi davranış biçimleriyle kurban sahibi ve büyü malzemeleri arasında bir bağlantı kurulmakta ve kirlenmiş olan kurban sahibinin üzerindeki zararlı maddeler ve kirlilik başka bir maddeye aktarılmaktadır.

Diğer arınma ritüellerinde ve itkalzi ritüellerinde kirlilikten arındırıcı madde olarak kullanılan kuş⁴², temiz su⁴³, gümüş⁴⁴’ün Ammihatna Ritüelinde de kullanıldığı görülmektedir.

⁴² V.Haas-G.Wilhelm, AOAT 3 (1974) s.42-49.

⁴³ V. Haas-G.Wilhelm, AOAT 3 (1974) s. 38-41

⁴⁴ V. Haas-G. Wilhelm, AOAT 3 (1974) s. 38-41.

b) **Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme** : Kurban sahibini bu hastalıktan ve kirlilikten kurtarmak amacıyla kurban sahibi, kendi yerine geçen bir vekil (nakkussi) ile özdeşleştirilmekte ve bu nakkuşı de kirliliği uzaklara taşıması için serbest bırakılmaktadır⁴⁵. Ammihatna Ritüelinde tanrı ve tanrıçalar için bir oğlak (MAŞ.TUR) nakkuşı (taşıyıcı) olarak serbest bırakılmaktadır. Ayrıca bu ritüelde bir sığırın (GU₄) ve bir insanın da (UN) nakkuşı olarak serbest bırakılabileceği belirtilmektedir;

Rs.III

30 na-aš-ta MAŞ.TUR na-ak-ku-uš-ša-ḫi-ti A-NA DINGIR
MEŠ DINGIR.LÚ MEŠ

31 DINGIR^{MEŠ} MUNUS^{MEŠ} tar-na-i

32 ma-a-an-za ki-i -ma SÍSKUR BE-LUM GAL ku-iš-ki
ši-pa-an-ti

33 nu-uš-ši ma-a-an ZI-ŠU na-aš-ta na-ak-ku-uš-ša-ḫi-ti

34 pa-ra-a UN-an tar-na-i ma-an-ši ZI-ŠU-ma

35 na-aš-ta pa-ra-a GU₄-un tar-na-i

30 Sonra oğlağı vekil olarak tanrılara, erkek tanrılara

31 kadın tanrılara bırakır.

32 Eğer bu kurbanları büyük bey birine sunarsa,

33 ve ona isterse sonra vekillige (nakkuşı olarak)

34 insanı bırakır, isterse ona,

35 sonra sığırını bırakır.

3) İlaçla tedavi :

Anadolu, iklim ve toprak özelliği bakımından üzerinde hemen hemen her türlü bitki çeşidinin yetiştirilebildiği oldukça verimli topraklara sahiptir. Florası çok zengin olan bu yerde ikamet eden

⁴⁵ Kurban sahibinin üzerindeki kötülükler için yerine geçen vekil olarak iki kavram vardır. 1) tarpalli 2) nakkuşı. Tarpalli yok edilirken, nakkuşı ise serbest bırakılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk.N. Van Brock, Substitution Rituelle , RHA XVII/65, 1959, s.117-139; H.M. Kümmel,Ersatzrituale für den hethitischen König, StBoT 3, 1967, s.146-149.

Hititlerin de bu bitkilerden ilaç olarak faydalanmış olmaları çok doğaldır⁴⁶ Mesala, iştahsızlık tedavisinde, hastaya tere tohumu (ZAG.AḪ.LI^{SAR}), şeytan tersi (NU.LUḪ.HA^{SAR}), AN.TAḪ.ŞUM^{SAR} bitkisi ve beyaz otun (U harki) 7 gün süreyle verilmesi istenmiş ve eğer hasta iyileşmezse, şarap(GEŞTIN), sarımsak kökü (SUM^{SAR} GAPANU), pırasa kökü (GA.RAŞ^{SAR} GAPANU), şullittini bitkisi ve beyaz ot(U harki) verilmesi uygun görülmüştür⁴⁷.

Hititler, bitkilerin yanısıra bir takım maden ve taş çeşitlerini de ilaçların hazırlanmasında kullanmışlardır⁴⁸. Mesela erkek cinsel organı demir(AN.BAR)⁴⁹, bir göz hastalığı ise kırmızı bir madde⁵⁰ (marruwaṣḥa- “bakır?”⁵¹) ile tedavi edilmiştir⁵².

Ammihatna Ritüelinde ise hasta insanı yine içinde bulunduğu kirlilik ve hastalıktan kurtarmak amacıyla hazırlanan bir ilaç söz konusudur.

Bu ritüelde iki ince ekmeğin parçalanıp nehre atılması, iki KUKUB kabı şarabın nehre damlatılması, iki su kabının nehirden doldurulması, nehirden çıkardığı 7 çakıl taşını ve bir parça ılgın ağacığının bu suyun içine atılması, su kabının çatıya çıkarılması, su kabının kazzarnull kumaşına sarılarak ayaklık üzerine oturtulması, suyun gece boyunca yıldızların altında bekletilmesi ve büyücünün su ile ilgili hurrice (büyülü duası) konuşması şeklinde yapılan işlemler ile ilacın yapımında kullanılan suyun berraklaşması, hurrice olduğu özellikle belirtilen dualar okunarak kutsallaşması ve böylece tedavide daha etkili olması sağlanmaktadır.

Ayrıca bu suyun içine katılan 1 kappi ŞE “1 kappi kabı arpa”, NA⁴ZA.GİN “lapizlazuli”, NA⁴GUG “kırmızı taş”, NA⁴AŞ.NU_J-GAL “alabaster”, NA⁴huṣti “amber?”, GIŞ^{ERIN} “sedir ağacı”, GIŞ^{ŞINIG} “ılgın ağacı” gibi bitkisel ve maden kaynaklı maddelerin hem bedensel, hem de ruhsal olarak hastalanmış olan insanın tedavisinde kullanılan ilacın yapımında en etkili maddeler olduğu şu ifadelerden anlaşılmaktadır;

⁴⁶ G.Ş. Erginöz, Hit. Ana. ve Tıp (1999) s.163.

⁴⁷ KUB XLIV 61 Vs. I 1 vd. bk. C. Burde, StBoT 19 (1974) s.18-19.

⁴⁸ C. Burde, StBoT 19 (1974) s.51 vd. Mısır’da ve Mezopotamya’da ilaçlar için bk. A. Sayılı, Mıs. ve Mezo. Mat. Ast. ve Tıp (1991) s.115-156, 413-440.

⁴⁹ KUB XLIV 61 Rs. IV 1 vd. bk.C. Burde, StBoT 19 (1974) s.18-21.

⁵⁰ KUB VIII 38 (+) Rs.III 1 vd. bk.C. Burde, StBoT 19 (1974) s.30-31.

⁵¹ C. Burde, StBoT 19 (1974) s.34.

⁵² C. Burde, StBoT 19 (1974) s.51 .

Rs.IV

- 20 nu I kap-pi-in ŠE da-a-i ^{NA4}ZA.GÍN ^{NA4}GUG
^{NA4}AŠ.NU₁₁.GAL
- 21 te-pu da-a-i hu-u-uš-ti-in ^{GIŠ}ERÍN ^{GIŠ}ŠINIG te-pu
- 22 da-a-i na-at-ša-an A-NA ^{DUG}ku-uš-ku-uš-šu-ul-li
- 23 kat-ta ku-uš-ku-uš-zi ar-ḥa-ma-at ši-ḥi-il-li-ia-aš
- 24 u-i-te-ni-it tar-na-i na-aš-ta EN SISKUR ^DUTU-ia
- 25 me-na-aḥ-ḥa-an-da ti-i-e-iz-zi nu ki-e wa-aš-ši
- 26 ta-an-ga-ra-an-za e-ku-zi

-
- 20 1 kappi kabı arpa koyar. Lapislazuli ,kırmızı taş, alabastar
- 21 küçük koyar. Amber ?, sedir ağacı, ılgın ağacı küçük
- 22 koyar. Ve onları havanda
- 23 döver. Ve onları temiz
- 24 suya bırakır.Sonra kurban sahibi güneş tanrısının
- 25 karşısına geçer ve bu ilacı
- 26 aç karnına içer.
-

Metinlerde kullanılacak ilacın dozu ekseriyetle yazılmamış veya doz belirtmek için "biraz, fazla, yarım" gibi ifadeler kullanılmıştır. Kesin miktar belirtilmemiş olmasının sebebi, bu miktarları görevlilerin ezbere bilmesi ya da bunun bir meslek sırrı olarak saklanması olmalıdır⁵³. Ayrıca "sabah akşam, aç karnına tok karnına" gibi ifadelerle ilacın ne zaman nasıl alınacağı da metinlerde belirtilmiştir⁵⁴.

Ammihatna Ritüelinde "kurban sahibi bu ilacı güneş tanrısının karşısına geçerek aç karnına içer" ifadesi ile ilacın sabah aç karnına içilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Ritüelin devamında (Rs.IV 27 vd.) ikinci vaktinden sonra ve bir takım majik işlemler yapıldıktan sonra (Rs.IV 40-42) ilaç dövülmekte ve kurban sahibi bu ilacı ay tanrısının karşısına geçerek bu defa akşam tok karnına içmektedir.

⁵³ C. Burde, StBoT 19 (1974) s.51.

⁵⁴ C. Burde, StBoT 19 (1974) s.51-52.

Ritüelin daha sonraki satırlarında ise (Rs.IV 43-48) temizlik suyu 1 gün nasıl alınıyorsa 7 gün aynı şekilde alınması; kurbanlar 1 gün nasıl yapıldıysa, 7 gün aynı şekilde yapılması, ve ilaç 1 gün nasıl içildiyse, 7 gün aynı şekilde içilmesi işleminin birbiriyle bağlantılı olarak eksiksiz yapılması istenmektedir;

Rs.IV

43 nu ši-ḫi-el-li-ia-aš wa-a-tar ma-aḫ-ḫa-an I-NA UD ^{MI}
MAḪ-RI-I

44 da-aš-ki-iz-zi na-at I-NA UD VII ^{KAM}-ia QA-TAM-MA
da-aš-ki-iz-zi

45 SISKUR ma-aḫ-ḫa-an I-NA UD ^{KAM} MAḪ-RI-I iš-ša-i

46 na-at UD VII ^{KAM} QA-TAM-MA iš-ša-i wa-aš-ši ^{HLA}-ma
ma-aḫ-ḫa-an

47 I-NA UD ^{MI} MAḪ-RI-I e-ku-zi na-at I-NA UD VII ^{KAM}

48 QA-TAM-MA-pat ak-ku-uš-ki-iz-zi

43 temizlik suyunu ilk gün nasıl

44 alırsa, ve onu 7 gün aynı şekilde alır.

45 ilk gün kurbanı nasıl gerçekleştirirse,

46 Bu kurbanı 7 gün aynı şekilde gerçekleştirir. İlaçları

47 İlk gün nasıl içerse, ve onu 7 gün

48 aynı şekilde içer.

Kısaca bu hazırlanmış olan ilaç 7 gün sabah aç karnına, akşam tok karnına olmak üzere günde 2 defa içilmektedir.

Am্মihatna ritüelünde geçen ve ilacın yapımında kullanılan temizlik suyununun hazırlanmasında önemli bir aşama olan

Vs.II

28 nu u-i-da-a-ar A-NA ŠA-PAL MUL ^{HLA} še-eš-zi⁵⁵

“Temizlik suyu yıldızlar altında kalır” ifadesine Mezopotamya kökenli metinlerde de karşılaşılmaması bu anlatımın hurriyeler aracılığı ile

⁵⁵ še-eš-zi fiilinin anlamı için bk. J.Friedrich, Hethitisch Elementarbuch, Heidelberg 1960, s.118.

Mezopotamya'dan alındığını göstermektedir⁵⁶. Ayrıca Ammihatna'nın Mezopotamya kökenli olan Huriler aracılığı ile Hitit panteonuna giren hastalıklar tanrıçası Işhara'nın rahibi olarak belirtmesi de Mezopotamya etkisine bir delildir diyebiliriz.

Görüldüğü gibi, Ammihatna Ritüelinde ritüeli yaptıran hasta insanı (EN SISKUR “ kurban sahibi”) içinde bulunduğu ruhsal ve bedensel kirlilikten ve hastalıktan kurtarmak ve hastalığın sebebini ortadan kaldırmak amacıyla dinsel, büyüsel ve bilimsel tedavi yapılırken,

Bazı hitit çivi yazılı metinlere baktığımızda ;

Büyü yüzünden çocuk düşürme (üreme yeteneği) ile ilgili Tunnawi ritüelinde dinsel ve büyüsel tedavi⁵⁷,

Salgın hastalıklara karşı yapılan Zarpiya, Uhamuwa, Pulişa ve Aşhella Ritüellerinde⁵⁸ dinsel ve büyüsel tedavi,

Cinsel iktidarsızlığa karşı yapılan bir ritüelde⁵⁹ dinsel ve büyüsel tedavi ,

Kansızlık (anemi?) ile ilgili bir metinde⁶⁰ dinsel, büyüsel ve ilaçla tedavi,

III. Hattuşili'nin hastalığının iyileştirilmesinde Babilden doktor ve büyücünün getirildiğini anlatan mektuba göre⁶¹ büyüsel ve ilaçla tedavi,

İştahsızlık⁶², çeşitli uzuvlardaki rahatsızlık, körlük⁶³, erkeklik uzvunun (sıvı?)damlatması(?)⁶⁴, kanama⁶⁵, göz rahatsızlığı, gözde kızarma (?), göz yaşlarının akması (trahom, göz iltihabı?)⁶⁶, göz

⁵⁶ V. Haas, Ein Hethitisches Beschwörungsmotiv aus Kizzuwatna seine Herkunft und Wanderung, *Orientalia* NS 40/4, 1971, s.426.

⁵⁷ A. Göetze, The Hittite Ritual of Tunnawi, *AOS* 14, New Haven 1938, 98-102.

⁵⁸ A.M. Dinçol, *Belleten*, XLIX/193 (1985) s.1-40

⁵⁹ KUB IX 27+ I 1 vd. bk. A.Göetze, A hittite Rituals Incantations and Description of Festivals, *ANET*, Princeton 1950, s. 349 vd.

⁶⁰ KUB VII 1+Vs.1 vd. bk.H. Kronasser, *Die Sprache* 7, 1961,140-167.Ayrıca bk.A. Ünal; *Belleten*, XLIV/175, (1980) s.491; *Büyü ve İnanışlar* (2003) s. 22.

⁶¹ KBo I 10 Rs.42 vd. bk. C. Burde, *StBoT* 19 (1974) s. 5-6.

⁶² KUB XLIV 61 Vs.I 1 vd. bk.C. Burde, *StBoT* 19 (1974) s. 18-19.

⁶³ KUB XLIV 61 Rs. 10 vd. bk C. Burde, *StBoT* 19 (1974) s. 18-21.

⁶⁴ KUB XLIV 61 Rs 19 vd. bk.C. Burde, *StBoT* 19 (1974) s. 18-21.

⁶⁵ KUB XLIV 63 VS.II 3 vd. bk.C. Burde, *StBoT* 19 (1974) s. 28-31.

⁶⁶ KUB VIII 38+Rs.III 8vd. bk.C. Burde, *StBoT* 19 (1974) s. 30-31.

kanaması⁶⁷, bir göz hastalığı⁶⁸, gözlerin önünde beyazlaşma⁶⁹ gibi hastalıklar ile ilgili metinlerde ise ilaçla tedavi görülmektedir⁷⁰.

Sonuç olarak, Ammihatna Ritüelinde dinsel,büyüsel ve bilimsel olmak üzere bu üç tedavi yönteminin bir arada kullanıldığını ve bu ritüelin dinsel, büyüsel ve ilaçla tedavinin hitit tıbbındaki önemini gösteren güzel bir örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Mısır ve Mezopotamya'da olduğu gibi⁷¹, Hititlerde de din, büyü ve ilaçla tedavi yönteminin içiçe olduğu bu tıbbi çalışmaları günümüzün tıp bilgisine göre değil, kendi döneminin şartları içinde ele almak ve değerlendirmek gerekmektedir.

Ayrıca elimizde mevcut olan yetersiz sayıda belgeye dayanarak Hitit tıbbı hakkında kesin değerlendirmeler yapmak zordur. Daha kesin yorumlar yapabilmek, eldekinden daha fazla sayıda büyü ve tıp içerikli tabletlerin ele geçmesi ve bunların incelenmesi sonucu mümkün olabilecektir.

⁶⁷ KUB VIII 36 II 10 bk.C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 38-39 .

⁶⁸ KUB VIII 36 II 7 bk.C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 38-39.

⁶⁹ KUB VIII 36 II 17 bk.C. Burde, StBoT 19 (1974) s. 38-39.

⁷⁰ A. Ünal, Belleten, XLIV/175 (1980) s. 488-489.

⁷¹ A. Sayılı, Mıs. ve Mezo. Mat. Ast. ve Tıp (1991) s.115-156, 413-440; A. Inan, Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti, Ankara 1992, s. 242-245.